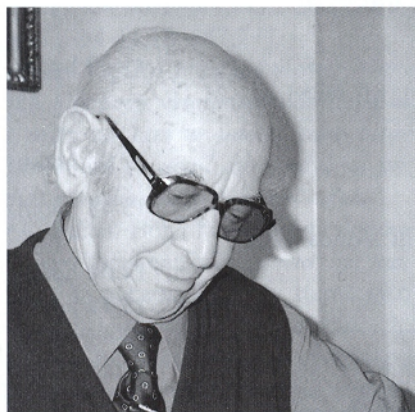

MÍSTO, KDE JSME PŘISTÁLI

Rozhovor s honorárním konzulem ČR v Izraeli Chananem Rozenem

CHANAN ROZEN (původním jménem VALTR ROSENZWEIG) se narodil v roce 1918 v Moravské Ostravě. Vyučil se kovodělníkem ve Vítkovických železárnách, kde také pracoval jako nástrojař. Roku 1938 odjel do Palestiny, žil nejdlive v kibucu Sarid, pak v Ramat Ganu, kde bydlí se svou manželkou Rivou dodnes. Od roku 1975 byl členem městské rady města Ramat Gan, v letech 1983-89 zastával funkci náměstka starosty města, dodnes tu působí jako ředitel správy kultury a umění města.

Ch. Rozen patří mezi zakladatele Ligy přátelství Izrael - Československo (dnes Izraelská společnost přátel České republiky) a od roku 1951 je jejím předsedou. V prosinci 1991 byl jmenován honorárním generálním konzulem ČSFR v Izraeli, stejnou funkci zastává i pro ČR. Letos 28. října mu prezident Václav Havel udělil vysoké státní vyznamenání: Řád Bílého lva občanské skupiny "za zvlášť vynikající zásluhy ve prospěch České republiky". Při této příležitosti jsme ho požádali o rozhovor.

Narodil jste se v Ostravě roku 1918 (tedy v roce vzniku první Československé republiky). Jaké máte vzpomínky na své rodné město?

Židovská Ostrava byla za první republiky srdcem sionistického dění. V Ostravě bylo ústředí Sionistické organizace, v jejímž čele stál doktor Josef Rufeisen, dále ústředí Židovské strany, jejímž předsedou byl inženýr Arnošt Frischer (později se stal členem Benešovy exilové vlády). V Ostravě bylo také ústředí *Makabi* a *Hechaluc*, kde působil mj. Teddy Kollek, pozdější jeruzalémský starosta. Z Ostravy byli i první chalucim, průkopníci, kteří odešli do Palestiny.

Jaká byla vaše rodina?

Pocházím z početné ortodoxní rodiny,

bylo nás osm dětí. Otec byl velmi nábožný, ale sionismu fandil od samého počátku - u nás se náboženství a sionistická ideologie nějak přirozeně prolínaly, aniž jedno bránilo druhému. Všichni jsme byli zapojeni do sionistického hnutí mládeže *Techelet lavan*. Šlomo, můj starší bratr, byl první Ostravan a vůbec jeden z prvních chalucim, který se vydal do Palestiny - to bylo v roce 1925. Přišla se s ním tenkrát na nádraží rozloučit celá židovská Ostrava. Na jednu stranu se o něj strachovali, ale na druhou na něj byli pyšní. Přišla k nám celá míšpoche a říkali: "Jak ho tam můžete pustit? Do neznáma?" (A vidíte, Šlomo se stal prvním a jediným izraelským ministrem z řad československého židovstva.) Čtyři roky po něm, v roce 1929, odešla do kibucu má sestra Gerta, další sestra Lina odjela v roce 1936 do Givat Chajim. Také má bratři Avi a Ze'ev udělali alija. Avi spoluzakládal kibuc Elon na libanonských hranicích a Ze'ev kibuc Ejn-Gev na Kineretu.

Jak jste se chystal na alija vy?

Na alija jsem se fakticky připravoval ve skupině židovských učňů (kovodělníků) v učňovském domově. Škola, kterou vedl profesor Neumark, vznikla díky dohodě Vítkovických železáren s ostravskou Sionistickou organizací, která jí také pomáhala financovat. V Ostravě to bylo snadné: Vítkovické železářny stály téměř na rynku, hned vedle nich bylo ústředí Sionistické organizace. Navíc závodní nemocnici Vítkovických železáren vedli dva sionisté - doktor Wurzel a profesor Neumark. Takže se domluvili rychle... Byl to nový způsob přípravy na alija - neučit se jen zemědělské práci, lásce k půdě atd., ale také řemeslu.

Kolik vás ve škole bylo?

Byly tam čtyři ročníky a každý měl zhruba čtyřicet židovských učňů. Učili jsme se kovodělnictví, počínaje vysokými pecemi, slévačství, svářečství, nástrojařství, soustružnictví, frézařství. Kromě řemesla jsme měli přednášky o sionismu a hodiny ivrit. Škola působila od roku 1934 až do okupace Sudet. Pak nám dali výuční list a naznačili, že máme odejít.

Zúčastnil jste se nějakého sionistického kongresu?

Když se v Praze roku 1933 konal 18. sionistický kongres, přijel můj bratr Šlomo z Palestiny jako delegát za *Erec-Jisrael Avodet* (Pracující Palestinu). Pamatuji si na

zahájení, které bylo v Lucerně - já, jako malý kluk, jsem byl u toho. Hlavní jednání probíhalo v Obecním domě, ve Smetanově síni. Stál jsem před ní a prodával *Kongress Zeitung*. Tenkrát jsem si vydělal na svůj první oblek.

Mluvil jste o Ostravě jako o centru sionistického hnutí. V jakém poměru byli ostravští sionisté k ostatním židovským politickým a myšlenkovým proudům v českých zemích?

Myslím, že na Ostravsku byli sionisté dominantní. Samozřejmě že v Ostravě bylo i ortodoxní židovstvo, ale velmi liberální. Sionistické hnutí mělo své proudy: takzvaná Pracující Palestina, ke které jsme náleželi, pak všeobecní sionisté, pobožní sionisté - *mizrachi*, a pak revizionisté.

Setkal jste se někdy s Jakovem Edelsteinem, pozdějším prvním židovským starším v Terezíně, který v Ostravě také působil?

Samozřejmě. Přednášel na letních táborech *Techelet lavan* v Borohrádku a v Brandýse nad Orlicí. Ale hlavně si ho pamatuji, jak přijel v roce 1939 do Palestiny. Bydlel u svého švagra, doktora Petra Ollinera v Tel Avivu na Pinsker Street. Když jsem se s ním potkal, zeptal jsem se ho: "Prosím tě, Jakove, ty se chceš vrátit?" A on odpověděl - "Já se tam vrátit musím."

Jak jste se dostal do Palestiny?

Vydal jsem se na cestu počátkem listopadu, po okupaci Sudet. S malou lodičkou jsme pluli z Bratislavy po Dunaji, přes balkánské země až do Galati, kde se Dunaj vlévá do Černého moře. Tam jsme přesedli na další loď. Tehdy už byla doba opravdu zlá a riziko na sebe brali často lidé, kteří byli v podstatě pašeráci a podle toho s námi také jednali. Byli jsme na cestě v zimě dva měsíce, až jsme nakonec nějak dopluli na pobřeží. Nebyli jsme si jisti, jestli to je Palestina nebo Rhodos nebo Kypr, ale nakonec jsme byli v Natanyji. To místo, kde jsme přistáli, je dodnes označeno.

Jak to vypadalo po přistání? Neměli jste problémy s Angličany?

Ne. V Natanyji byly připravené autobusy, které nás odvezly narychlo do Tel Avivu a na různá jiná místa. A krátce poté jsme dostali "identity card", průkaz totožnosti. Na cestě totiž všechny naše doku-

menty a pasy hodili do moře, pro případ, že by nás chytili Angličani. Sice by věděli, že jsme přijeli ilegálně, ale nevěděli by, kam nás vrátit. S identity card jsme svůj pobyt legalizovali. Angličani prostě přivřeli oko. Tehdy ještě neměli tak dobrou organizaci, nebyl ještě tábor na Atlitu... Dělali potíže před přistáním, ale když už jsme tam byli, tak nás - v tomto období - nevyháněli. Tak to bylo až do prvních měsíců 1939. Ještě moji rodiče přišli jedním z posledních transportů, spolu s Maxem Brodem.

Jak vypadaly vaše začátky v Palestině?

První dva roky jsem žil v kibucu Sarid. Ale pak jsem musel pomáhat živit rodiče, protože tatínek jako ortodoxní Žid nechtěl v kibucu být. Odešel jsem do Ramat Ganu

Mohl byste nám říci něco o období, kdy vznikl Stát Izrael?

Hlavní problém byl se zbraněmi. Nějaké jsme měli, něco jsme ukradli Angličanům, především jsme ale byli odkázáni na vlastní výrobu, a ta byla dost primitivní. Pořádné zbraně jsme získali teprve na počátku roku 1948. V souvislosti s tím bych chtěl říci, že pomoc, kterou Československo - tedy její vláda, a to především Jan Masaryk - poskytl bojovnému Izraeli, byla opravdu životně důležitá. Jak řekl Ben Gurion: "Zbrojní dohoda s Čechy zajistila největší pomoc, kterou jsme tehdy dostali. To nás zachránilo a pochybuji, že bychom bez ní obstáli."

Účastnil jste se bojů za osvobozené války?

Zúčastnil jsem se některých vojenských akcí, ale hlavně, jak už jsem řekl, jsem vyráběl zbraně pro Haganu. Na frontě jsem bojoval v Sinajské válce v roce 1956.

V roce 1948 vznikla také Liga přátelství Izrael - Československo...

Liga vznikla v těžkých dnech války a byla výrazem vděčnosti za všestrannou, především vojenskou pomoc, kterou Československo Izraeli poskytlo. U jejího zrodu stál Max Brod, doktor Chajim Kugel, bývalý ředitel hebrejského gymnázia v Mukačevu a poslanec československého

parlamentu za Židovskou stranu, Irma Polaková, Rafi Ben Šalom, Artur Kraus, Chajim Kafri a Frank Peleg, světznámý cembalista. První setkání byla v kavárnách a někdy v ústředí *Histadrut* (Federace imigrantů z Československa). Chtěli jsme být staviteli mostů mezi oběma zeměmi, udržovat vzájemné kontakty a povědomí.

V dějinách vztahů mezi Izraelem a Československem byly vzestupy a sestupy, o

nichž, myslím, není zapotřebí se šířit. První etapa vztahů trvala až do rozvázání diplomatických styků mezi oběma zeměmi, tedy do roku 1967. Ale k zmrazení vztahů došlo už na počátku padesátých let.

Co jste tehdy vlastně mohli dělat?

V roce 1955 jsme zajistili izraelskou účast na vysazení růžového sadu v Lidičích, na náš podnět přijeli do Prahy na festival Pražské jaro někteří izraelské hudebníci. Dále jsme příměli představitele izraelské kinematografie k účasti na festivalech v Karlových Varech a zprostředkovali jsme zakoupení a uvedení českých filmů v Izraeli. Liga také organizovala skupinové zájezdy izraelských občanů československého původu do republiky.

Navštívil jste v té době někdy Československo?

Ano, v roce 1955. Byla to velmi oficiální návštěva, snad nějaký projev dobré vůle z československé strany. Všude se mnou chodil určený "průvodce". Do smrti nezapomenu, jak jsme šli na Pražskou obec a setkali se s rabinem Sicherem. A ten průvodce, možná aby se zavděčil, řekl doktoru Sicherovi: Víte, že pan předseda vlády Viliam Široký má za manželku Židovku? A Sicher jen mávl rukou a odvětil: "Ta mi může být ukradená - a on taky."

Liga se také podílela na kafkovské výstavě uspořádané v Památníku národního písemnictví v roce 1964.

Víte, bylo tehdy hrozně těžké přesvědčit Maxe Broda, aby do Prahy jel. Měl na ni krásné vzpomínky a bál se setkání s místy, na která se pamatoval, protože z jeho světa tu nezbylo nic. Z cesty také málem sešlo, protože Svaz spisovatelů, který měl Broda pozvat, najednou pozvání odvolal. Nechtěl jsem mu to říct, aby ho to nebolelo, a snažil jsem se sehnat náhradní pozvánku. Nakonec se mi podařilo přesvědčit Svaz hudebních skladatelů, a ti Broda pozvali. Lidé ho přijali s nadšením, dotýkali se ho, skoro jako kdyby přijel Gándhí.

Jaké akce Ligy si vy nejvíce ceníte?

Těžko říci. Ale jsem moc rád, že se nám podařilo prosadit, aby přes obrovské překážky ze strany tehdejší československé vlády byly v roce 1964 slavnostně předány medaile téměř stu účastníkům Slovenského národního povstání, kteří žili v Izraeli, a izraelským parašutistům, kteří tehdy seskočili na území Slovenska.

Pak bych asi jmenoval výstavu dětských kreseb z terezínského ghetta, kterou v roce 1964 uspořádala naše Liga společně s památníkem holocaustu *Jad vašem*. Konala se

(pokračování na str. 9)

Ch. Rozen s Maxem Brodem, Izrael 1964. Foto archiv.

a začal se živit svou profesí. Tehdy bylo nástrojařství v Izraeli velmi hledané. Dobře se platilo. To řemeslo mi taky dobře posloužilo, když jsme pro Haganu ilegálně vyráběli zbraně.

Měli jste za války nějaké informace o tom, co se děje s protektorátními Židy?

Ne. O tom všem jsme se dozvěděli až po válce.

MÍSTO, KDE JSME PŘISTÁLI

(dokončení ze str. 7)

v Jeruzalémě a v Tel Avivu a po jejím skončení vyšlo v Praze hebrejsky album kreseb a básní terezínských dětí v překladu přední izraelské básnířky Ley Goldbergové s předmluvou velitele povstání ve vilnském ghettu Aba Kovnera.

A pak samozřejmě výstavu *1000 let židovského života v Čechách*, která byla v roce 1954 instalována v Izraeli.

Jak zareagovala Liga na přerušení diplomatických styků mezi Izraelem a Československem?

28. června 1967 jsme vydali prohlášení na protest proti rozhodnutí československé vlády přerušit diplomatické styky se Státem Izrael. V létě 1968, v době krátkého uvolnění, jsme zorganizovali pobyt čs. vysokoškoláků a intelektuálů v Izraeli a po vpádu vojsk Varšavské smlouvy do ČSR jsme mobilizovali izraelskou veřejnost k protestním akcím a projevům solidarity.

Jak se vaše činnost změnila po listopadu 1989?

Samozřejmě ožila. Ještě před znovunavázáním diplomatických styků byl podepsán protokol o družbě měst Praha a Ramat Gan, a pak v únoru 1990 jsem byl zvolen předsedou *Společnosti přátel Izrael-Československo*. Podíleli jsme se na organizaci sjezdu Židů původem z Československa v Izraeli. V době války v Perském zálivu jsme spoluorganizovali zájezd československých intelektuálů do Izraele. Málokdo ví, že po této válce darovala Česká republika městu Ramat Gan mateřskou školu. Vyrobil ji podnik v Hronově a instalovali ji čeští dělníci.

Po zániku společného státu vznikla v Tel Avivu *Izraelská společnost přátel České republiky*. V říjnu 1994 se v Ostravě konaly akce, které připomínaly první transport Židů z Ostravska do Niska, byla tu i vědecká konference na toto téma. Z nejposlednějších akcí mi dovozte jmenovat podíl na pamětní výstavě na počest Jicchaka Rabina a na velké výstavě zobrazující současné židovské památky na Moravě, která byla vystavena v Tel Avivu.

Udělal jste velký kus práce. To je také důvod, proč jste, po spisovateli Viktoru Fischlovi jako druhý občan Izraele původem z Československa, obdržel vysoké vyznamenání České republiky - Řád Bílého lva.

Ted, když jsem řád dostal, jsem na pochybách, zda se nedalo udělat víc. To vyznamenání beru jako obrovskou čest a obrovský závazek a doufám, že nezklamou.

Připravili ALICE MARXOVÁ A JIŘÍ DANÍČEK